

HAMLET

VS

HAMLET

#1

De recensies

(foto: Jan Versweyveid)

QUOTES

‘Hamlet ontroert, steekt en schuurt’

DE VOLKSKRANT

‘Genadeloze, scherpe Hamlet’

DE STANDAARD

‘Een meesterlijk geslepen diamant’

KNACK

‘Wonderschoon, vol prachtige taalvondsten’

DE TELEGRAAF

‘Sensationele voorstelling, elke zin een taalkunstwerk’

THEATERKRANT

‘De aangrijpendste Hamlet in tijden, verbijsterend helder’

VRIJ NEDERLAND

‘Meestelijke bewerking, sublieme Hamlet’

DE MORGEN

Hamlet ontroert, steekt en schuurt

THEATER

HAMLET VS HAMLET

Hamlet vs Hamlet van Tom Lanoye naar Shakespeare. Door Toneelhuis/Toneelgroep Amsterdam, regie: Guy Cassiers

19/3, Stadsschouwburg Amsterdam. Tournee: tga.nl

Iedere waanzinnige zin van Shakespeare/Lanoye is prachtig vertolkt.

De geest van Yorick is nooit ver weg. Waar Hamlet is, daar is de schim van de geliefde nar, de grappenmaker, de bultenaar, de figuur die Hamlet heeft gevormd en aangestoken als geen ander. Yorick staat achter hem en aait 'm over z'n bol. Het ziet er troostrijk uit en dat is fijn. Want Hamlet, de jonge kroonprins van Denemarken, lijkt zo oneindig eenzaam.

Tegelijkertijd is het Yorick die in Hamlet de kiem van verbeelding plantte. De verbeelding die de adolescente held van dit verhaal misschien niet altijd een goede dienst bewijst. Want ook bij Tom Lanoye – naar Shakespeare – is Hamlet niet zelden zijn eigen vijand.

Met *Hamlet versus Hamlet* voegt de Vlaamse schrijver een nieuwe toe aan zijn reeks Shakespearebewerkingen (*Ten Oorlog!*) en werkt hij nu weer samen met regisseur Guy Cassiers van het Antwerpse Toneelhuis. Wat een schoonheid levert die combinatie op, in taal, beeld én het spel van de acteurs, afkomstig van Toneelhuis en Toneelgroep Amsterdam. Lanoye schreef het stuk met actrice Abke Haring voor ogen, de voor hem per-

fecte belichaming van de androgyn adolescent. Hoe dat ook zij, het werkt, met het eerste woord dat ze uit, ben je met haar mee. Ontwapenend met dat kuifje, dat lijf dat grote daden wil verrichten, die geest die dat tegenhoudt. De woede, de twijfel, de verlamming, de teleurstelling; iedere waanzinnige zin van Shakespeare/Lanoye, iedere syllabe bijna, prachtig vertolkt, verklankt, verbeeld. Wat een concentratie, wat een beheersing.

En deze samenwerking brengt nog veel meer moois: Katelijne Damen als Yorick, die Hamlet wil waarschuwen (*Wat soms begint als machtige verbeelding/Verslindt zichzelf en wordt versla-*

ving aan/Bedrog en waan); Chris Nietvelt, de koningin, ingehouden rouwend om de slachtoffers rondom haar, zoals de gebroken Ophelia (Gaite Jansen). Roeland Fernhout, een heerlijk konkelende, gewetenloze Polonius, Eelco Smits als de losgeslagen oorlogsmachine Laërtes, al even verontrustend, onthutsend.

Het Deense hof wordt bij Lanoye een moderne samenleving die van binnenuit wordt aangevreten door corruptie en machtswellust, lafheid en gemakzucht. Een verrotte omgeving waarin een jongere generatie opgroeit die zich daarmee geen raad weet. Waar verbeelding wordt ingezet, theater wordt gemaakt – *Romeo en Julia*, *Mamma Medea*, *Antigone*, *Atropa*, kortom: Lanoye citeert klassieken én zichzelf – oorlog wordt gevoerd en

menig innerlijke strijd gestreden, gevat in meesterlijke poëzie. Tekst die ontroert en steekt en schuurt, zo herkenbaar en van nu.

Cassiers' encenering is puntig en helder en met een paar geestige ingrepen brengt hij ook lucht in de voorstelling. Scenograaf Ief Spincemaille geeft een subtiele hint naar het kasteel als plaats des onheils, de plek waar Hamlets vader werd vermoord en diens broer Claudius (Johan Van Assche) de kroon greep; maar zijn decor verandert in een oogwenk van spiegelpaleis in theater in slagveld in kerkhof. De wanden bewegen, de grond is van glas met daaronder het moeras: de verrotting. Het is ook hier dat er een gekke poppenkast wordt uitgespeeld, hier dat twee doodgravers hun malle conversatie voeren. En hier dat Hamlet de schedel van zijn Yorick terugvindt, alvorens hij zijn danse macabre inzet en besluit met: 'Ik ben.' Zo mooi.

Karin Veraart

DE STANDAARD

De ziekte van een generatie

THEATER ★★★★★

Hamlet vs Hamlet

Toneelhuis & Toneelgroep
Amsterdam. Gezien in Amsterdam,
Stadsschouwburg, 19/3.
Vanaf 26/3 bij ons.

Words, words, words: Hamlet mag dan wel achteloos doen over boekenpraat, hij is verliefd op schone woorden. Zelfs in hoge staat van paraatheid verliest de beroemdste donderwolk uit de toneelgeschiedenis zich in monologen vol bespiegelingen. Welbespraakt blijft hij naar zijn eigen navel staren.

Ook *Hamlet vs Hamlet* staat bol van de woordkunst. In zijn nieuwe, virtuoze bewerking heeft Tom Lanoye het spervuur van poëzie nog wat opgepookt. Maar hoe lichtvoetig de verzen ook voorbij dartelen, ze gaan steeds meer schuren en invreten. Tot iedereen uiteindelijk de versmaat kwijtraakt en ontspoord. Shakespeares Hamlet is in deze versie veel meer dan een *beautiful loser* of een driftig baasje met een week gemoed. Hij lijdt. Hij gaat kapot aan zijn eigen wankelmoedigheid, de ziekte van zijn generatie.

Het kantelpunt is een uitval van koning Claudius. Jullie zijn een generatie van niks, zo klinkt zijn striemende aanklacht tegen de jonge gasten Laërtes en Hamlet. Wat ook blijkt: geen van beiden is bereid het heft in handen te nemen. Zo eindigt deze *Hamlet* niet alleen met het traditionele bloedbad, maar ook met een existentiële clash: welke wereld willen we nog verderzetten?

Twijgje

Het is een prachtige idee om Hamlets vrouwelijke kant uit te spelen. Abke Haring, een actrice met de frisse en kwetsbare uitstraling van een jongeling, grijpt deze uit-

Abke Haring (staand), een actrice met de frisse en kwetsbare uitstraling van een jongeling, vertolkt Hamlet

gelezen kans om er een glansrol van te maken. Bij haar krijgt Hamlets gespeelde stoerheid iets schrijnends: ze blijkt zo breekbaar te zijn als een twijgje. Achter de pose wellen pijn en emotie op.

Regisseur Guy Cassiers kiest voor uiterste soberheid. Zijn encenering is donker en sinister. Ze heeft niettemin de ambitie groots en meeslepend te zijn, maar dan in haar focus op de acteurs en op indringend spel. Live videobeelden, toch Cassiers handelsmerk, zijn tot een minimum beperkt. Wat we zien, is een transparant labyrint waar de

personages ongemerkt in en uitlopen. Iedereen blijkt iedereen te bespioneren in dit spiegelpaleis. De dubbele bodems zijn al gauw niet te tellen.

Lanoye wekt de indruk Shakespeare van naaldje tot draadje te volgen in zijn bewerking. Hij scoort in de sleutelscènes – en dat zijn er best veel – en laat de beroemde citaten oplichten in een spitse variant. Maar hij slaat ook andere wegen in. Zo roept hij de 'geest van Yorick' in het leven, Hamlets fantasierijke schaduw. Het blijft, eerlijk gezegd, een schimmig personage.

Het beeld van de macht is weinig

fraai. De familie van Polonius is verstrikt in een incestueuze cirkel. Claudius (Johan Van Assche in grote doen) kiest parmantig voor het staatsbelang. Uit voorzorg, of om zijn zwakheid te verdoezelen, creëert hij zelf een vijand. 'The rotten state of Denmark' die hij bestuurt, roept eerder Syrië of Oekraïne op.

Ontlading brengen de scènes met de toneelspelers en grafdelvers. Ze smokkelen een snuijfe 'Gaston en Leo' binnen in deze genadeloze, scherpe *Hamlet*, die je in lichte verwarring naar huis stuurt.

GEERT VAN DER SPEETEN

FOCUS KNACK

Een meesterlijk geslepen diamant

Als het zaallicht dooft en het voordoek in het donker ten hemel is gestegen, ontwaakt het podiumlicht. Zwak licht met centraal opgesteld Abke Haring. Ze kijkt de zaal in en zegt 'Wie bent u?' Het lijkt een vraag aan het publiek maar is het niet. Zij is androgyn en kroonprins Hamlet, en stelt de vraag aan zichzelf, zo blijkt uit de monoloog die erop volgt. Achter hem staat Yorick, de vermoorde nar van de koning, Hamlets vader. Heel de voorstelling dwaalt hij over het toneel. Ook hij wordt door een vrouw gespeeld, Katelijne Damen. Zij is niet een actrice maar een geest die, naar mag verondersteld worden door het concept van Tom Lanoye/Guy Cassiers, niemand minder is dan de auteur, William Shakespeare in deze Hamlet vs Hamlet.

(* * * *)

Claudius heeft de koning vermoord, met medeweten van zijn schoonzuster Gertrude waarmee hij al geruime tijd een verhouding had. Kort na de moord trouwen zij. Neef en zoon Hamlet heeft een sterk vermoeden hoe een en ander in zijn werk is gegaan. Hij wil wraak nemen en kient een plan uit. Het uitkienen is het hele toneelstuk, want gaandeweg beseft hij dat zelfs hij er het slachtoffer van zal zijn. Maar dat staat de uitvoering niet in de weg. Want door het plot te bedenken is ook hij een schurk en moet dus gestraft worden.

SPEL IN SPEL IN SPEL

Het lijkt een vreemde redenering maar is het allerminst. Hamlet is een stuk waarin gedachten en daden elkaar voortdurend in de weg lopen. Wat is waar en hoe waar is wie? Hoe kan iemand, als geest, aan Hamlet uitleggen hoe de moord, het gieten van vergif in een oor, is gebeurd, terwijl hij sliep? Tweede voorbeeld.

Als Claudius bij het begin van het derde bedrijf de moord op zijn broer in gedachten voor zichzelf verantwoordt, luistert Hamlet mee. Het versterkt zijn wil om zijn oom te vermoorden. Over zijn schouder kijkt Yorick toe. Het beroemdste stuk aller tijden is een toneelspel in een toneelspel in een toneelspel. Het is zo gecompliceerd dat het ongeloofwaardig is. De clausen zijn echter zo sterk dat de toeschouwer in de val trapt en het geheel als een waar gebeurd verhaal ervaart en gelooft wat ongeloofwaardig is.

STERKE SPELERSPLOEG

Het meesleuren van de toeschouwer vanuit de onwaarschijnlijkheid naar het waarschijnlijke kan maar ten volle slagen door een ijzersterke toneeltekst – en is dat ook, zoals reeds vermeld – maar daarenboven door een sterke spelersploeg. Dat is het ook. Abke Haring is Hamlet, Johan Van Assche is Claudius, Chris Nietvelt is Gertrude, en dat geldt voor alle andere spelers. Ja, Chris Nietvelt moet in het echte leven een valse moeder zijn, zoals Johan Van Assche als mens werkelijk een vuile intrigant is en Abke Haring een sterk vervuilde verbeelding heeft. Het enige personage dat in deze versie van Hamlet niet ten volle in de transformatie slaagt is Gaite Jansen als Ophelia. Zij mist alle vormen van vrouwelijke geheimenis, kortom alles wat een man het hoofd op hol kan brengen. Dat haar broer Laërtes verliefd op haar is, is dan ook onacceptabel.

GEEN KERSTVERSIERING IN DE PAASTIJD

Regisseur Guy Cassiers heeft zijn eeuwige videomuren eindelijk overboord gezet. Er zijn enkele korte projecties maar verantwoord. Ze focussen op personages en zijn geen kerstversiering in de paastijd. Bovendien heeft hij heel veel aandacht geschonken aan het sturen van de acteurs als individu en in groepsverband. Bewust heeft hij het spel clean gehouden, op het koude af, wat de spanning maar ten goede komt. Het stuk heeft geen kompas, geen roer, geen sextant. Toch weet hij het schip op koers te houden in een zee vol draaikolken. De familieruzie zoals onder de lijnen door Lanoye aangegeven, vertaalt Cassiers op subtiele maar scherpe wijze naar de Derde Wereldoorlog met zijn historische plaatsen en economische belangen zoals die nu bestaat. In de nuchterheid van de voorstelling zit een felle warmte. Het is een nieuw gegeven in het regiepalet van Guy Cassiers. Fabuleus is ook een poppenspel, uitgevoerd door Marc Van Eeghem en Kevin Janssens, die zowel Rozenkrantz en Guildenstern spelen, als de doodgravers. Detaillering zou misplaatst zijn. De toeschouwer heeft recht op verrassing en verbazing.

PRIMUS INTER PARES

Weer eens heeft Lanoye aangetoond dat hij de beste hedendaagse toneelacteur is. Hij weet een archaïsche taal een hedendaags elan mee te geven. Zij bolt in de mond van de acteurs en rolt in de oorschelpen van de toeschouwers. Zeer geslaagd is het decor en het gebruik ervan. Centraal net boven een vloer van glazen tegels een toren van panelen die schuiven, wijken, dalen en klimmen, zodat zij nu eens gangen en dan weer kamers vormen. Doorzichtige zodat bij het afluisteren van een gesprek niet enkel gezien wordt wie het doet, maar tevens hoe de stiekemerde reageert op wat hij/zij hoort. Een pluim verdient de kostumering, al is er wel een misser van formaat. Als Ophelia door Hamlet uitgescholden wordt, heeft de geslachtloze een T-shirt aan zodat, al zijn ze bescheiden, de borsten van Abke Haring te zien zijn. Daar gaat het androgyne zoals expliciet gewild door Tom Lanoye.

Los daarvan, Hamlet versus Hamlet van Tom Lanoye en Guy Cassiers verdient volle zalen door zijn verfijnde enscenering in een fascinerende kadring. Een meesterlijk geslepen diamant.

GUIDO LAUWAERT
20/03/2014

'Hamlet' volgens Tom Lanoye

■ TONEEL

Er zijn van die stukken die niet voor niets het predicaat klassieker opgeplakt krijgen. *Hamlet* van Shakespeare is er zo een. Dit meesterwerk is al in vele verschijningsvormen voorbij gekomen, maar het verveelt nooit. Schrijver Tom Lanoye en regisseur Guy Cassiers voegen daar met hun *Hamlet vs. Hamlet* weer een nieuwe, eigenzinnige versie aan toe.

Dat Tom Lanoye met de teksten van Shakespeare uit de voeten kan, bewees hij eerder al met *Ten Oorlog*. Ook nu weer weet hij dicht bij het werk van de meester te blijven, maar zich er tegelijkertijd toch van los te zingen. Hij heeft de versvorm gehandhaafd, maar het is eigentijdser en staat bol van de prachtige taalvondsten. De schrijver heeft zich echter meer gepermitteerd dan alleen het onderhanden nemen van de taal. Behalve dat hij een aantal feiten

en zelfs de plot ingrijpend naar zijn hand heeft gezet, moest en zou zijn Hamlet gespeeld worden door een androgyne actrice om zo de adolescentie van de Deense kroonprins te benadrukken. Het blijkt een briljante vondst die Hamlet in een heel ander licht zet.

In Abke Haring zag Lanoye zijn gedroomde Hamlet en hij heeft gelijk gekregen. Met een perfecte tekstbehandeling en een haast magnetische uitstraling weet zij, zelfs wanneer ze nauwelijks beweegt, alle aandacht naar zich toe te trekken. Haar Hamlet is er een die voortdurend tussen twee werelden laveert. Hij is geen man, maar zeker ook geen vrouw. Geen kind, maar ook nog niet volwassen. Hij wankelt tussen waan en werkelijkheid, twijfel en bravoure en schuld en onschuld. Een Hamlet die in een vijandelijke omgeving uiteindelijk toch voor-

al zichzelf als grootste tegenstander treft.

Voeg daar het scherpe oog van regisseur Cassiers voor eenvoud en esthetiek plus een sterk acteurstableau aan toe en er staat een wonderschone, evengoed klassiek ogende *Hamlet* die allesbehalve gekunsteld aandoet. Eigenlijk herbergt deze ene *Hamlet vs. Hamlet* vele stukken in zich, waarbij de kracht van het oorspronkelijke verhaal overeind is gebleven en dus alleen maar meerwaarde heeft gekregen. Het is pas de eerste voorstelling die is voortgekomen uit de samenwerking die Toneelgroep Amsterdam en het Vlaamse Toneelhuis met elkaar zijn aangegaan, maar als hiermee de toon is gezet, dan belooft dat nog wat.

Esther Kleuver

Speellijst: www.tga.nl

★★★★★

• Abke Haring speelt een Hamlet die voortdurend tussen twee werelden laveert.

FOTO:
JAN VERS-
WEYVELD

THEATERKRANT

Hamlet oog in oog met zichzelf

Aan het begin van de voorstelling staat Hamlet, gespeeld door actrice Abke Haring, vooraan het speelveld en spreekt zacht, haast binnensmonds, over zijn dode vader die als geest aan hem is verschenen. ‘Verklaar u nader, vader – vlug! – zodat ik naar de dader snellen kan om u te wreken.’ Achter hem de geest van de nar die de handen om hem heenslaat en hem troost maar ook verstrikt.

In de bewerking van schrijver Tom Lanoye en regisseur Guy Cassiers is Hamlet een tiener, een tenger joch in een stoer zwart prinsepak. Volwassen genoeg om het geraffineerde machtsmisbruik aan het hof te doorzien maar nog te kwetsbaar om zich teweer te stellen tegen de volwassenen om hem heen. Een jongen die verstrikt raakt in het drama van zijn vader, moeder en stiefvader en zijn eigen identiteitscrisis. Tegen de achtergrond van oplaaiende politieke verwickelingen komt hij vooral oog in oog met zichzelf te staan: Hamlet versus Hamlet.

Zijn moeder trouwde de moordenaar van zijn vader en dat weet hij. Hij draagt de last van deze misdaad op zijn jonge schouders en het vervreemdt hem van het nieuwe koningskoppel, dat het volk zo semi-begaan en consciëntieus toespreekt. Chris Nietvelt, in de rol van Gertrude, weet de schijn moeilijker op te houden dan Claudius die zijn volzinnen geroutineerd over het voetlicht krijgt. Zij frommelt aan haar spiekbrieftje en haar handen bibberen, terwijl haar man de microfoon voor haar mond duwt omdat zij er steeds naast spreekt.

Het decor van Ief Spincemaille is een oogstrelende kunstinstallatie. Onder het podium van glazen kubussen gluurt het verval, met stenen, oude huisraad en andere

rommel. ‘Er is iets aan het rotten in dit land,’ zoals Hamlet zegt. Daarboven een bewegende installatie van doorschijnende rechthoeken die van kleur veranderen en ingenieuze beeldprojecties laten zien van een wereld vol schimmen, gedachtenspinsels en smeulende emoties.

Ondanks het abstracte decor dat met de grauwwaard geklede figuren een bewegend kunstwerk vormt en de eindeloze monologen die overvloeien van betekenisvolle poëzie weten de acteurs hun spel toch intiem, naturel en dicht bij zichzelf te houden. Chris Nietvelt legt een breekbare hand op Hamlets schouder, ademt haast hoorbaar in en uit en is ondanks haar rijzige, vorstelijke gestalte vooral een ontredderde moeder. Gaite Jansen speelt Ophelia als een onhandig pubermeisje, een schoonheid als een lentebries die zich door haar broer en vader stevig laat betasten en ontroostbaar is als Hamlet haar mishandelt. Maar ook zo eigentijds dat ze past in een groepje jongeren dat in een café zit te whatsappen. Johan Van Assche, koning Claudius, spreekt zijn intelligente analyses van de politieke situatie en intermenselijke verhoudingen aan het hof soms haast casual uit, alsof hij vertelt dat hij een ommetje gaat maken en dan gelijk even de vuilniszakken buitenzet. Om even later als een blad aan de boom te veranderen en imposant, schrikbarend, onwrikbaar zijn macht te bevestigen.

Abke Haring verzet bergen als Hamlet, die vooral na de pauze een groeiende stoet doden aan zich voorbij ziet trekken. In een vlaag van verstandsverbijstering heeft hij Ophelia’s vader neergestoken en daarna gaat het bergafwaarts. Hij slaat om zich heen, strijdt voor rechtvaardigheid en om het hoofd boven water te houden zwaait hij wild met zijn mes.

Soms weet de actrice geloofwaardig te transformeren in een jongen met de baard in de keel, zwetend van angst maar vol bloemrijke betogen en woorden die te groot voor hem zijn. Maar een jonge vrouw die een puberjongen neerzet – een mooie variant op de mannen die vrouwenrollen speelden in Shakespeares tijd – blijft een gekunstelde constructie. Het is niet te vermijden dat het bij momenten ongeloofwaardig is en de actrice achter het personages net iets te transparant lijkt. Tom Lanoye en Guy Cassiers maakten Shakespeares – uit den treuren gespeelde – meesterwerk Hamlet weer tot een sensationele voorstelling. Bloemrijke taal waarin elke zin een klein taalkunstwerk is en een uiterst strak gestileerde enscenering met acteurs die in de details van hun spel menselijk blijven. Het veelbelovende begin in een reeks van vier coproducties tussen het Toneelhuis en Toneelgroep Amsterdam in de komende vier jaar.

Als alle misdaden zijn gepleegd, verbreedt het toneelbeeld zich en wordt het karkas achter de schermen zichtbaar. Er lijkt niets meer over en Hamlet prevelt: ‘Ik was. Ik ben. Ik was. Ik ben.’

ANITA TWAALFHOVEN
21/03/2014

VRIJ NEDERLAND

Hamlet moest van Lanoye gespeeld worden door Abke Haring, die hem met haar fragiele, androgyme gestalte neer kon zetten als een adolescent

een geestverschijning: een zwijgende schijn met de geharnaste gestalte van de onlangs gestorven koning. Besloten wordt om prins Hamlet in te lichten, de zoon van de dode koning. En pas drie scènes later, als het opnieuw nacht is, zal Hamlet oog in oog staan met de schijn van zijn vader die hem duidelijk maakt dat hij is vermoord en zijn zoon opdraagt om hem te wreken.

In de voorstelling *Hamlet vs Hamlet* van Toneelgroep Amsterdam en het Vlaamse Toneelhuis, gaat het allemaal wat sneller. Bewerker Tom Lanoye laat zijn versie beginnen met eenzelfde vraag die klinkt vanaf een halfduister toneel: 'Wie bent u?' Maar het is Hamlet zelf die deze vraag stelt, en we zijn meteen bij de kern van de zaak. De prins van Denemarken roept zacht, bijna fluisterend, de schijn aan die hem blijkbaar iets duidelijk wil maken: 'Wie bent u? Wie of wat bent u het mees? Een beest, een demon, of een goede geest? Moet ik u vrezen of bevrijden, u beminnen of bestrijden? Is het wraak of is het vrede die u van mij vraagt? Heb medelijden – help mij en wees helder.'

Het prachtige, intieme begin brengt de titelfiguur van Shakespeares beroemdste toneelstuk meteen heel dichtbij. Letterlijk: de frêle, zwartgeklede Hamlet-figuur van wie we alleen het gezicht zien oplichten, verschijnt vóór op het toneel. Alsof hij ook aan ons, het publiek, vraagt wie of wat wij 'het meest' zijn.

Twintig figuren geschrapt

Had de zaal mogen reageren, dan had deze toeschouwer geantwoord: het meest verwachtingsvol, maar ook voor een deel wantrouwend. Want de eerste woorden die deze nieuwste incarnatie van Hamlet ons toefluistert, zijn bloemrijk en zelfs ouderwets rijmend, maar zo nieuw en anders dat je er Shakespeare niet meteen in terughoort. Wat zou dat betekenen voor de rest van de voorstelling? Een beetje Hamlet-liefhebber kijkt bij binnenkomst al uit naar die handvol bekende zinnen uit Shakespeares tekst. Hoe zal het 'zijn of niet zijn' deze keer klinken? En het 'wat een kunstwerk is de mens'? En het 'schaamte, waar is uw blos?' dat Hamlet zijn koninginmoeder voor de voeten werpt omdat zij met de broer van haar echtgenoot is getrouwd als de gestorven koning nog maar amper begraven is?

Shakespeares toneelstuk *Hamlet* begint met een vraag die in het schemerdonker wordt gesteld: 'Wie is daar?' Het is een soldaat die in de oorspronkelijke tekst deze vraag stelt. Een soldaat die de nachtwacht voltrekt op de kantelen van kasteel Elsinore, en die ineens een geluid hoort. Het blijkt goed volk; een officier komt de soldaat aflossen. Maar uit het gesprek dat volgt, begrijp je dat de soldaat even bang was dat iemand, of misschien wel 'iets' anders zich in het duister aandiende. Al een paar nachten zijn de kasteelbewakers opgeschrikt door

In die zucht naar herkenning betoont de toeschouwer zich inderdaad een beest, een demon die bedwongen moet worden door elke theatermaker die zich aan *Hamlet* waagt. In Nederland heeft het Onafhankelijk Toneel er eind jaren zeventig wel eens voor gekozen een uitvoering van Shakespeares *Hamlet* maar meteen te beginnen met de beroemde uitspraak 'To be or not to be'. Toeschouwers die voornamelijk voor deze zin kwamen, konden dan meteen naar huis, was de provocerende gedachte. En toen Pierre Bokma in 1986 *Hamlet* speelde bij het Publicktheater, mompelde hij die beroemde woorden zo binnensmonds, dat de mijlpaal gepasseerd was voordat iemand er erg in had. 'Dat werd niet begrepen. De mensen hadden er last van,' zei Bokma jaren later tegen *Het Parool*. Toch schuilt er ook iets moois in dit zinnenfetisjisme. We heten een land van cultuurbarbaren te zijn, en toch zijn er in 2014 nog steeds mensen die hechten aan de woorden die een Engelse schrijver vier eeuwen geleden heeft geformuleerd. Misschien omdat ze zo raadselachtig blijven: je wilt ze niet alleen horen, je wilt ze ook begrijpen. Het paradoxale is dat dit alleen gebeurt als de toneelmakers zich de woorden volkomen eigen hebben gemaakt. En dat hebben de bewerkers, de regisseurs, de spelers en de vormgevers van *Hamlet vs Hamlet* op een verbijsterend overtuigende manier gedaan. Tom Lanoye is behoorlijk met Shakespeares toneelstuk aan de haal gegaan. Hij heeft een stuk of twintig figuren geschrapt zodat er een intiem drama overbleef voor negen spelers, bij husselde scènes door elkaar, herkauwde alle zinnen en spuugde ze weer uit in zijn eigen geladen bevoordingen. En toch slaagt Lanoye er in om heel dicht bij de woorden van de meester te blijven. Alle 'greatest hits' uit *Hamlet* komen voorbij, maar omdat ze opnieuw geordend zijn, krijgen ze opnieuw betekenis.

Slot Paranoia

Bornivol zat de Rabozaal van de Amsterdamse Stadsschouwburg bij de eerste speelbeurten van *Hamlet vs Hamlet*. En het was een ware belevens om samen met al die mensen in opperste concentratie te luisteren naar deze extreem verstilde, splinternieuwe *Hamlet*. Regisseur Guy Cassier maakt opnieuw zijn naam waar als technologie-tovenaar: de zendmicrofoons die alle acteurs dragen, zijn eindelijk geen sta-in-de-weg, maar een natuurlijk verlengstuk van spelers die hun stemmen niet hoeven te verheffen, maar kunnen laten klinken. Op het wijde toneel, een soort glazen kist waaronder de donkere aarde lonkt waarin elk mens eindigt als feest-

Hamlet confronteert zijn moeder Gertrude (Chris Nietveld): 'O schaamte – waar blijft toch uw bloes?'

maal voor de wormen, zoals *Hamlet* ons opgewekt voerspiegelt, klinkt toch elke dialoog als een gedempt onderonsje en elke alleenpraak van *Hamlet* als een gedachte die hij in zijn eigen hoofd formuleert.

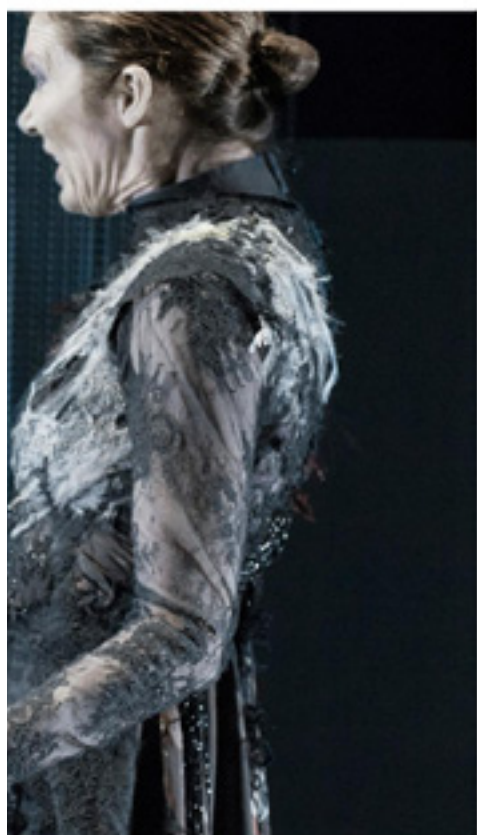
De majestueuze architectuur van kasteel Elsinore wordt opgeroepen door een metershoog labirint van plexiglas platen en lamellen dat in het midden vlak boven de speelvloer hangt. Dit fragiele platenstelsel dient bij de verschijning van de geest van *Hamlet*'s vader als een driedimensionaal projectiescherm waarop het gezicht van de sprekende dode levensgroot maar zwaar gefragmenteerd te zien is. Het intrigerende is dat op deze projectiekathedraal ook de toneelfiguren verschijnen uit het toneelstukje dat *Hamlet* de rondreizende toneelspelers laat opvoeren om zijn oom, de nieuwe koning, als moordenaar van zijn vader te ontmaskeren: net als geesten worden toneelfiguren immers opgeroepen in onze verbeelding.

En als een soort intermediair tussen de levende mensen en de figuren uit dit schimmenrijk laat Lanoye de dode hofnar Yorick tussen de kasteelbewoners rondueren. In Shakespeares tekst is er van de arme Yorick niet meer overgebleven dan de kale schedel die *Hamlet* bij de doodgraverscène in de oogkassen kijkt – een blik in de toekomst die ieder mens te wachten staat. In de voorstelling van Toneelgroep Amsterdam/Het Toneelhuis speelt de geweldige Vlaamse actrice Katelijne Damen de hofnar die ooit *Hamlet*'s mentor was. Stilletjes schrijdt ze over de glazen doods-kist die het podium is, als een schaduw

van *Hamlet* staat ze achter hem, haar rug kaarsrecht op de momenten dat hij het moeilijk heeft, haar bleke gezicht bewegingloos en opgeheven alsof ze probeert om niet veel meer dan Yorick's schedel te zijn. Veel grapjes maakt de hofnar niet in deze donkere, ingetogen voorstelling die meer tragedie is dan komedie. Ze is de stille getuige van *Hamlet*'s lijdensweg.

De open platenconstructie in het decor maakt van het kasteel waar *Hamlet* verplicht moet verblijven (zijn oom heeft hem verboden om terug te keren naar de stad waar hij studeerde) ook een Slot Paranoia, want achter de halfdoorzichtige platen zie je voortdurend schimmige gestalten staan. Het is een uitvergroting van het diepe wantrouwen dat *Hamlet* bevangt op het moment dat zijn dode vader hem influistert dat hij vermoord is: in dit kasteel is geen mens ooit echt alleen en wordt geen woord gesproken zonder dat er iemand op de achtergrond aan het afluisteren is. De soundscape van Diederik

Hofnar Yorick is de stille getuige van *Hamlet*'s lijdensweg

ANTONY VELD

de Cock completeert dit stiltecentrum met een dreigende hartenklop van zachte, echoënde dreunen. Het is het verwonde hart van Hamlet dat hier klopt, en wij voelen zijn pijn.

neengekrompen kind

Centraal in Lanoyes lezing van Shakespeares tekst staat zijn voorstel om Hamlet door een vrouw te laten spelen. Dat is op zich niet revolutionair: in de loop van de tijd zijn er heel wat actrices geweest die memorabele Hamlets hebben neergezet. De grote Sarah Bernhardt schijnt in 1899 zelfs geroepen te hebben dat ze zich de prins van de twijfel niet als man kon voorstellen: al zijn uitspraken, invallen en daden vertelden haar dat Hamlet wel een vrouw móést zijn.

Maar het ging er Tom Lanoye niet om dat zijn Hamlet door 'een' vrouw zou worden gespeeld; het moest Abke Haring zijn. Met haar fragiele, androgyn ogende gestalte en haar kort geknippte jongenskop zou deze jonge actrice Hamlet kunnen neerzetten als een adolescent. Lanoye ziet de twijfel die de Deense prins verlamt na de wreekopdracht van zijn vader als de onmacht van een jongeling die nog niet in staat is om zich te weer te stellen tegen de volwassenen om hem heen die de macht nog stevig in handen hebben. Regisseur Guy Cassiers schaarde zich achter deze gedachte, en het resultaat is de aangrijpendste Hamlet die het Nederlands/Vlaamse toneel in tijden heeft opgevoerd.

De spichtige jongeling van Abke Haring wordt verteerd door het verdriet om zijn gestorven va-

der. Als deze Hamlet met een zwaard rondzwaait, is dat vooral aandoenlijke grootspraak, want fysiek is hij de mindere van zijn oom-de-vadermoordenaar, die indrukwekkend gespeeld wordt door de rijzige Vlaming Johan van Assche. En ook Chris Nietveld als Hamlets moeder Gertrude torent op haar hakken hoog uit boven haar zoon. Als Hamlet haar in de 'slaapkamerscène' zijn woede over haar ontrouw aan zijn vader in het gezicht gooit ('O schaamte – waar blijft toch uw blos?') luidt de zin bij Lanoye wordt daar eindelijk eens geen Oedipale poging tot seks met mijn moeder van gemaakt. Je ziet alleen maar een wanhopig kind dat zich diep verraden voelt door de troep die zijn ouders van hun liefdesleven hebben gemaakt. En wat aangrijpt is de blauwdruk van de teleurstelling die alle kinderen van gescheiden ouders voor de rest van hun leven met zich meedragen.

Hier is het Gertrude die hem moederlijk probeert aan te raken, maar als hij haar afwijst, ontsteekt ze in woede en bulgt ze zich in haar volle lengte over haar ineengekrompen kind, een geweldig beeld dat haar volwassen kracht toont tegenover zijn kinderlijke onmacht.

Uitieme wraak

Hamlets geliefde Ophelia is in deze versie net zo'n machteloos kind als Hamlet. De jonge actrice Gaite Jansen wordt vanaf haar eerste verschijning in haar maagdelijk witte jurkje gemengeld tussen haar broer Laertes en haar vader Polonius, die allebei het alleenrecht menen te hebben op haar onthuisde vrouwenlichaam. De 'waanzin' die haar tegen het einde van Shakespeares drama in de greep krijgt, is in deze voorstelling kleintjes uitgebreid, het is niets anders dan de pijn van een seksueel gemaltraitéerd meisje. 'Ga naar een vrouwenhuis!' laat Lanoye Haring tegen haar roepen (bij Shakespeare: 'Ga naar een klooster!') in de gruwelijke scène waarin ook Hamlet zich nog tegen haar keert omdat hij het laatste sprankje onschuld in zijn verduisterde bestaan moet vernietigen. Het is het enige moment dat deze Hamlet zijn opgekropte woede volledig uitleeft: Haring schreeuwt en slaat en sleurt Ophelia aan haar haren over de vloer. Het meisje is de enige figuur in het kasteel die hij fysiek aankan, beseft de kijker.

In zijn verantwoording bij de tekststultgave van *Hamlet vs Hamlet* zegt Lanoye dat in deze scène Hamlets eigen vrouwelijkheid meeresoneert, en dat voel je. De vernietiging van Ophelia gebeurt deze keer ook uit de zelfhaat van een jong mens dat in ademnood komt, verstikt als hij is door de ruimte die de volwassenen met hun machtsspelletjes opeisen.

Lanoye laat Ophelia geen zelfmoord plegen. Waar Shakespeares drama in een bloedbad eindigt door een inval door de Noorse strijder For-

tinbras, laat Lanoye Ophelia's broer Laertes optreden als de wraakengel. Hij daagt Hamlet uit om samen met hem te sterven, als ultieme wraak op de wereld van de volwassenen. 'Zonder ons geen toekomst, geen opvolging. Is dat niet de beste straf?' En zo eindigt deze duistere en toch ontstellend heldere Hamlet. 'En de rest / Zal stilte zijn,' stamelt Haring. Om dan nog even stil te staan bij dat raadselachtige werkwoord 'zijn', dat we allemaal beoefenen zolang we nog bestaan, maar waarover Shakespeare vier eeuwen geleden al duidelijk maakte dat het zo veel meer behelst dan louter bestaan.

In deze voorstelling gaat het 'Zijn of niet zijn' over de vraag of een kind in onze wereld nog de ruimte krijgt om zichzelf te verwezenlijken. Zolang volwassenen niet ruimhartig hun eigen fouten in het aangezicht van hun kinderen erkennen, zolang ze hun eigen (machts)wellust belangrijker achten dan eerlijkheid tegenover de generatie die na hen komt, is het antwoord op die ultieme Hamlet vraag: niet zijn. ■

'Hamlet vs Hamlet' is van 8 april t/m 13 juni op tournee, www.tga.nl

DE MORGEN

Wraak van de bovenste plank

.....

Guy Cassiers en Tom Lanoye geven het koninginnenstuk der tragedies een nieuwe schwing. In *Hamlet vs Hamlet* raken oude en nieuwe generaties slaags met elkaar, met de Dood als lachende derde. Loutering? Neen, dank u. **Jan De Smet**

.....

HAMLET VS HAMLET

tot 13 juni in Bourla, en
reisvoorstellingen in Vlaanderen
en Nederland.
www.toneelhuis.be

Het verhaal is genoegzaam bekend. Claudius vergiftigt zijn broer – Hamlets vader –, trouwt met zijn weduwe en eigent zich de kroon toe. Als de geest van papa Hamlet hem uit de doeken doet hoe de vork in de steel zit, moet Hamlet uitmaken of hij zijn oom al dan niet zal vermoorden.

Door de manier waarop hij zijn plot construeerde, heeft Shakespeare het zichzelf op technisch vlak erg lastig gemaakt. De moordenaar is namelijk al in de eerste scène bekend en de gedoodverfde wraakactie komt pas helemaal op het einde. Wat vang je in tussentijd aan? De oplossing lag erin een personage te creëren dat zo complex is dat het tot het einde overeind blijft. De eeuwige twijfelaar, de slome filosoof van de lastige existentiële vragen, de waanzinnige, de graftak die van walg en zelfhaat

vervuld is, blijft ook vandaag nog intrigeren.

De bewerking van Lanoye vertrekt weliswaar vanuit de wraaktragedie, maar verlaat de platgetreden paden. Zoals de titel aangeeft, confronteert Lanoye Hamlet met zichzelf en houdt hij hem een spiegel voor. Gaandeweg ontgroeit hij het stadium van hormonentier en nukkige puber, en ontwikkelt een indringende maar ontluisterende visie op de wereld om hem heen. Met veel kennis komt veel smart. Zijn wordingsproces gaat gepaard met hevige groeipijnen en de randschade die hij veroorzaakt, vertaalt zich in de pijnen en smarten van de andere personages en uiteindelijk in het aantal doden waarmee de scène bezaaid is.

Hamlet vs Hamlet zet de bakens voorbij de persoonlijke tragiek van een individu. Het stuk is thematisch verbreed tot

Vertolkingen om u tegen te zeggen dragen bij tot een beklijvende theateravond

een generatieconflict van jong versus oud. Hamlet, Ophelia en broer Laertes tornen met hun onstuimige jeugdigheid op tegen de vergenoegzame complotteurs Claudius, Gertrude en Polonius. Ongerepte zuiverheid zet zich af tegen zwijnerij, gehuichel, dubbele moraal en *raison d'état*. En dat zal iets kosten.

Deze grimmigheid wordt eventjes opgelicht door een occasionele ironische kwinkslag. Ook het komische handpoppenspel van de reizende acteurs en de grappende grafdelvers op het einde werken bevrijdend.

Taal als degen

Lanoyes meesterlijke bewerking behoudt een ereplaats voor aan de taal. Zwierig hanteert hij die als een houwdegen, soms met galopperende zinnen die knallen als jachtzweepen, een andere keer ontroeren de kinderlijk tedere verzen.

De vertolking van het gezelschap is niet minder dan subliem. Abke Haring als androgyn Hamlet zet een glansprestatie neer. Het samenspel met Katelijne Damens als schaduwspeler en stem van de geïnternaliseerde Hamlet is van hetzelfde niveau.

In deze productie dragen lichtregie, geluidsdecor en enscenering harmonieus bij tot een lange (drie uur) maar beklijvende theateravond.

'Hamlet' biedt taalgenot en klinisch drama

Theater

Hamlet vs Hamlet, door het Toneelhuis en Toneelgroep Amsterdam. Gezien: 19/3, stadsschouwburg Amsterdam. Inl: tga.nl

Door **Herien Wensink**

Het is een klein jongetje, deze Hamlet, zoals hij met een mes zijn moeder dreigt. Schouders opgetrokken, arm strak uitgestoken. Hij méént het, echt! Maar dat mes is hem veel te groot - een jochie met een speelgoedzwaard. Abke Haring speelt Hamlet zoals bewerkster Tom Lanoye en regisseur Guy Cassiers voor zich zagen, als een nauwelijks volgroeide adolescent. Een kind, worstelend met emoties en belangen die zijn pet ver te boven gaan. Haring kan het mooi hulpeloos en verward spelen, met een vragende blik, een onhandig gebaar. Dat zijn roerende momenten.

Het is Shakespeares stuk der stukken *Hamlet* (1602), over de Deense prins die zijn vader vermoord ziet worden door zijn oom Claudius, maar niet tot wraak kan komen en verzult in twijfel, met fatale gevolgen voor iedereen. Lanoye bewerkte het voor *Hamlet vs Hamlet* zeer vrijpostig. Hij schrapte een aantal taale beschouwingen en flink wat personages. Sommige rollen maakte hij sterker, zoals die van Laërtes (Eelco Smits), die hier in woord en daad Hamlets tegenstrever wordt. Staat de dromerige Hamlet voor inertie, dan vertegenwoordigt de verbeterde Laërtes de daad. Schrijver en regisseur gaven een belangrijker rol aan de overleden nar Yorick, die in de gedaante van Katelijne Damen enigszins verloren over het toneel dwaalt. Aan het slot is flink gemorrel - op een manier

die menig toneelpurist de wenkbrauwen zal doen fronsen. Maar de ijzingwekkende uitkomst - iedereen dood - bleef hetzelfde.

De taal van Lanoye is een genot. Hij schreef scheutige janken, even mollig als gespierd. Gebeeldhouwde zinnen, stevig en toch mals, afhankelijk van wie ze uitspreekt. Zulke taal is een beproeving voor acteurs, en de onderlinge verschillen zijn groot. Johan van Assche (Claudius) laat de janken soepel en terloops van zijn lippen rollen, zo onnadrukkelijk dat het spreektaal lijkt, maar die tegelijk ver overstijgt. Perfect. Ook Marc van Eeghem (Rosencrantz) en Kevin Janssens (Guildestern) vinden ruimte en transparantie in de taal. In een hilarische dubbelrol van twee doodgravers maken ze er sappig plat Vlaams van. Bij anderen, zoals Damen of Chris Nietvelt (Gertrude) blijft de taal statig en statisch.

Ook Haring bijt zich er soms op stuk. Zij heeft een mooie tekstbehandeling, waarin elke klinker nadruk krijgt, maar spreekt vaak zo perfect en plechtig dat het artificieel voelt en afstand schept. We zien een actrice die volmaakt declameert, in plaats van een wanhopende puber. Haar enigmatische uitstraling zit bovendien de emotionele uitbarstingen in de weg. Behalve dus als ze even dat kwetsbare jongetje speelt.

Überhaupt blijft het drama in de regie van Cassiers op - te - grote afstand. Tegenover de smakelijke taal van Lanoye stelt hij een mooi maar klinisch universum. In een

labyrint van vitrages, die soms als videoschermen dienen, bewegen de spelers zich voort over platen van glas, met een rottend fundament van afval en onkruid eronder. Ze spreken moedwillig traag en zacht, met slechts een enkele, zeer welkome, eruptie. Nadat het toneelstuk-op-toneel - hier een komisch stukje poppenkast - Claudius' schuld aan de dood van Hamlets vader heeft aangetoond, eindigt het deel voor de pauze met een spannende, aanzwellende monoloog op opzweepende muziek, waarin Hamlet zichzelf oppompt voor de wraak.

Dat kippenvelmoment wordt na de pauze niet geëvenaard - al maakt Eelco Smits wel een monumentje van Laërtes, gedeedeerd en berustend in zijn daadkracht, maar met zichtbaar ingehouden pijn.

Het zijn lichtpuntjes in een esthetische, ingetogen voorstelling die wel imponeert, maar te weinig werkelijk raakt.

Lanoye schreef mollige en gespierde janken